

3. Baskıya Önsöz

Yüzyıllık Apartheid altıncı ayını doldurmadan üçüncü baskıya gidiyor. Bir akademik çalışmaya gösterilen ilgi açısından bu çok önemli bir bilgi. Ama, kitap üzerine yapılan tartışmaların bu ilgi ile orantılı olduğunu söylemek zor. Henüz daha tartışması gereken çevreler konuyu tartışmaktan kaçınıyor ve uzak duruyorlar. Bunun bir nedeni olmalı. Bir neden, kitaba yönelik tepkiler konusunda bu altı ay içinde yaptığım bir gözlem olabilir mi? Karşılaştığım Ermeni, Rum, Süryani ve Yahudi arkadaşlarımla çoğu, yazılanlara “biz bunları zaten biliyorduk, ama şimdi nedenlerini daha iyi anladık”, tepkisini verdiler. Kürtler ve Dersimlilerin tepkileri de farklı değildi. Hatta, Cumhuriyet tarihi boyunca kendilerine yönelik şiddet gösterilerini hatırlatarak, ileri sürdüğüm kast sisteminin en altında olanların kendileri olduğunu söyleyen Kürt veya Dersimli arkadaşlarımla da oldu.

Türk çevrelerin tepkisini genel bir çekingenlik olarak özetlemek isterim. Yazılanlara açıktan karşı çıkamamak ama çok da benimseyememek ortak özellikleri gibi. Burada elbette Türk üniversitelerinin genel durumu hakkında ufak bir not düşmekte fayda var. Özellikle Barış İnisyatifi ile başlayan süreçte yüzlerce akademisyen üniversitelerde atıldılar. Akademilerde özgür tartışma ortamı tamamıyla ortadan kaldırıldı. Böylesi bir ortamda eleştirel bir tartışma beklemek fazla hayal... konunun bilincindeyim.

Benim burada altını çizmek istediğim husus, özellikle kendisini ilerici sayan çevrelerin ve/veya erken Cumhuriyet dönemi konusunda çalışan ve artık üniversitelerle de doğrudan bağı kalmayan akademisyenlerin ve aydınların sessizlikleri. Bu nedenle, sessizliğin nedenini bir tek korku ile açıklamak istemem. Kanaatimce, Türk aydınlarının bu sessizliği ile kast sisteminin en tepesinde bulunmaları arasında doğrudan bir bağ var. Yanılma payımı kabul etmekle birlikte bu tutumlarını, toplumsal tabakalaşmada buldukları yerin derinden farkında olma ve buna uygun tepki verme olarak okumak istiyorum.

O halde gözlemimi şöyle özetleyebilirim: kitaba gösterilen tepkilerle, insanların etnik-kültür-din kökenleri arasında ilginç bir ilişki söz konusudur. Bu gözlemin doğal sonuçlarından birisi şudur: evrensel olmak iddiasında olan Türk aydın ve sol çevreler aslında Millet-i Hâkime aydını ve solcularıdır. Bu nedenle, Millet-i Hâkime meselesini bugünkü Türkiye'nin esas sorunu sayan bir analiz ve yaklaşımdan uzak durmaları doğaldır.

Türk aydın ve sol çevrelerin evrenselliklerinin sınırı dahil oldukları grubun duvarlarında sonlanmaktadır. Bu nedenle de kendi varlıklarını sorgulayan analizlerden uzak durmalarını anlıyor ve bunu son derece doğal karşılıyorum.

Elbette ki her genel gözlem gibi, bu gözlemimin de istisnaları var. Kitap hakkında yazan ve çizen ve bunu tartışmalarının merkezine oturtmak isteyen çevreleri bu kategoride saymak isterim. Ermeni soykırımının tanınması konusundaki yoğun uğraşları ile bilinen ve Hrant Dink anmalarının önemli parçalarından olan DSİP (Devrimci Sosyalist İşçi Partisi) çevresi bu tür bir istisnaya örnek olarak verilebilir. Görebildiğim şu: bu ülkede eşit vatandaşlık arayışı içinde olan tüm çevrelerin Millet-i Hâkime zihniyetinin sınırlarını zorlamak gibi bir görevi var.

Türk aydın ve sol çevrelerde gözlediğim bir husus, “Apartheid” kelimesinin fazla abartılı buluyor olmaları. Sanki, “anıyoruz ama bu kadar da değil”, der gibiler. Bu çevrelerin, Apartheid kelimesine yönelik getirdiği çekingeler, vaktiyle soykırım kavramının, Ermenilerin başına gelenleri açıklamak için kullanılmasına karşı ileri sürdükleri çekingelere benzetmek istiyorum. Konuyu ilk gündeme getirdiğim 1990’lı yılların başlarında benzeri tepkileri veriyorlar ve soykırım kelimesini kullanmak konusunda ciddi bir direnç gösteriyorlardı.

Özetle söylenen şuydu: Ermenilere yapılanlar soykırım sayılmazdı çünkü Holokost’a benzemiyordu ve daha da önemlisi İttihatçılarda, Nazilerde olduğu gibi, ırkçı bir ideoloji söz konusu değildi. Bu çevrelerin, 1915’te yaşananları soykırım olarak adlandırmaya gösterdikleri direnç çok uzun yıllar sürdü. İddia edebilirim ki, Hrant Dink’in öldürülmemiş olmasaydı, hala da direnmelerini sürdürüyor olacaktı. Soykırım kavramını kabul etmelerinin çok önemli bir nedeni, Hrant Dink cinayetinin üzerlerinde yarattığı manevi baskı idi.

Bu çevreler şimdi de Apartheid’a ilişkin de benzeri itirazları seslendiriliyorlar. Türkiye’yi, Güney Afrika ile kıyaslamak mümkün değildi ve zaten Güney Afrika türü bir ırkçılık Türkiye’de hiç söz konusu olmamıştı. Evet, bazı dışlayıcı uygulamalar söz konusu olabilirdi ama bu uygulamaların Güney Afrika’da olduğu gibi, sistematik bir ırkçılığın ürünü olduğunu ve rejimin açık ırkçı kanunlarla temellendirildiğini söylemek zordu. Özetle söylenen, Apartheid Güney Afrika için kullanılan bir kavramdı ve bir rejim Güney Afrika’ya benzemiyorsa, Apartheid’tan söz edilemezdi.

Soykırım ve Apartheid kavramları bir nevi aynı kaderi paylaşıyor gibiler. 1990’lı yıllara kadar, her hangi bir katliamı soykırım saymak için, onun Holokost’a benzeyip benzemediğine bakmak yaygın bir metot idi. Eğer bir katliam, Holokost’a benzemiyorsa soykırım sayılmıyordu.

Bu benzeme zorunluluğunun anlaşılır bir nedeni vardı. 1948 Soykırım sözleşmesi büyük ölçüde Yahudilerin imha edilmelerine duyulan tepkilerin ürünü olarak gündeme gelmişti. Eğer Nazi cinayetlerinin o yoğun psikolojik baskısı olmasaydı, soykırım sözleşmesi kabul edilmezdi, diyebiliriz. Kavramın ortaya çıkışı ile Nazi cinayetleri arasındaki kurulan bu bağ ama Bosna ve Ruanda soykırımları sırası ve sonrasında yavaş yavaş ortadan kalktı. Bugün artık şu kabul edilmiş bir gerçekliktir ki, soykırım uluslararası ceza kanunlarına göre bir suç ve bu suçun oluşup oluşmadığına karar vermek için Holokost'a bakmak gerekmiyor.

Apartheid için de benzeri bir süreç (en azından Türkiye'de) yaşanıyor ve yaşanacak. Doğrudur, kavram Güney Afrika'daki rejim için kullanılmaya başlandı. 1960'lı yıllarda gerek Birleşmiş Milletler Genel Kurulu gerekse Güvenlik Konseyi, Güney Afrika Apartheid rejimine ilişkin onlarca karar aldı. Ama 1973 Apartheid sözleşmesinden sonra kavram Güney Afrika ile doğrudan irtibatını kaybetti. 2000 yılında Uluslararası Ceza Kanununda bir İnsanlık Suçu olarak tanımlandı. Bu nedenle bir ülkede yaşananların Apartheid sayılıp sayılmayacağını anlamak için Güney Afrika'ya bakmak gerekmiyor. Sadece, uluslararası ceza hukukunun çerçevesini çizdiği suçların söz konusu ülkede oluşup oluşmadığına bakmak yeterli.

Nasıl ki soykırımları, tek bir model ile açıklamak doğru değilse, Apartheid'ı da bir tek ülke veya model ile anlamak ve/veya anlatmak doğru değildir. Nasıl ki her soykırım kendisine has bir takım özellikler taşıyor ve diğerlerinden ayrılıyorsa, benzeri durum Apartheid rejimleri için de geçerli. Bu bağlamda Türk Apartheid sisteminin ayırıcı özellikleri nelerdir, sorusu önem kazanıyor.

Peki, Türk Apartheid'ını bilinen diğer örneklerinden ayıran nedir? Sorunun cevabını bu önsözde vermem mümkün değil. Ama mutlaka yapılması gereken bir tartışma bu. Şimdilik vereceğim en özlü cevap, bu özelliklerden birisinin, Türk Apartheid rejiminin sinsi karakteri ve kendisini gizlemeye çalışan bir özelliği olduğudur. Başta Anayasa olmak üzere, birçok kanunda tüm vatandaşların eşit oldukları yolunda ifadeler okumak mümkündür. Örneğin, ordunun, yargının veya emniyet birimlerinin üst kademelerine, askeri okullara Hristiyan ve Yahudi olanlar ya da Kürt ve Aleviler alınmaz gibi kanun veya kararnameler bulamazsınız. Ama, gizli ve saklı kararnamelerle oluşturulan bir sistemle bu kesimlerden tek bir kişinin bile devletin üst kademelerinde görev alması engellenir ve askeri okullara bu kesimlerden tek bir öğrenci bile alınmaz. Alevi ve Kürtlerden tesadüfen bazı alt düzey makamlara gelenler olursa, onlardan beklenen susmaları ve kimliklerini saklamalarıdır.

2013 yılında Agos gazetesi tesadüfen bulmuş olmasaydı, bu ülkede insanların soy kökenlerine göre 1, 2 ve 3 numaraları ile fişlendiğini bilemiyor olacaktık. Her nasılsa Cumhuriyet Arşivine konmuş bazı belgeler olmasa, din değiştiren Hristiyanların il ilçe ve köyler bazında listelerinin tutulduğunu bilemiyor olacaktık. Ve daha da önemli olan, tesadüfen bulunan bu belgeler, araştırmacılarca yayınlanmalarından sonra hemen arşivden kaldırılmışlardır. Söz konusu olan büyük bir kurnazlık gösterisidir ve sinsice metotlarla Apartheid rejimini saklanmaya ve gizlenmeye çalışılmaktadır. Bu sinsilik ve gizleme çabası o denli boyutlardadır ki, “gizli kanun” olarak adlandırdıkları kanunlar çıkartılmaktadır. Dersim özelinde 1934 yılında çıkartılan ve varlığı 2002’de öğrenilen gizli kanun buna verilebilecek bir örnektir. (Nevzat Onaran, <https://www.gazeteduvar.com.tr/dersimin-gizli-kanunu-makale-1646930> giriş: 23.12.2023)

Asıl soru şu: niçin Türk Apartheid’ı ‘sinsi ve kurnaz’ ve kendisini gizleyerek işleyen bir sistem kurdu? Niçin açıktan neyi yaptığını söylemekten korkan ama ayrımcılığı çoğu gizli bir dizi idari karar ve kararnamelerin içine saklayan bir sistem kuruldu? Deyim yerindeyse, Apartheid, bir dantel gibi, büyük bir ustalıklarla Türk Hukuk sisteminin içine örülmüştür. Bu örgünün çözülebilmesi için başta hukukçular olmak üzere araştırmacıların ciddi çabalarına muhtacız. Ben bu ‘sinsilik ve kurnazlığın’ kökenlerinin 19’uncu yüzyıla kadar geriye gittiğini ve kendi zayıflığının bilinciyle oluşmuş bir korkunun ürünü olarak şekillendiğini düşünüyorum. Ermeni soykırımını sırasında da bolca örneklerini gördüğümüz bu ‘zayıflık bilinciyle oluşmuş korkunun’ ürünü olarak gelişen ‘sinsi ve kurnaz’ tutumun anlaşılması ve çözülmesi demokratik bir geleceğin yaratılması için kaçınılmaz görünüyor.

Üçüncü baskı vesilesiyle, bu kitabın yayınlanmasında emeği geçen herkese teşekkür etmek isterim.